

**МІНІСТЕРСТВО ОСВІТИ І НАУКИ УКРАЇНИ
БЕРДЯНСЬКИЙ ДЕРЖАВНИЙ ПЕДАГОГІЧНИЙ УНІВЕРСИТЕТ**

ШИКИРИНСЬКА ОЛЬГА БОРИСІВНА

УДК [821.161.2 Сковорода + 821.111 Беньян]’03 – 312.1.091

**ІНТЕРМЕДІАЛЬНА ПАРАДИГМА ФІЛОСОФСЬКОЇ ПРОЗИ
Д. БЕНЬЯНА І Г. СКОВОРОДИ**

10.01.05 – порівняльне літературознавство

Автореферат
дисертації на здобуття наукового ступеня
кандидата філологічних наук

Бердянськ – 2016

Дисертацією є рукопис.

Робота виконана на кафедрі загального мовознавства, слов'янських мов і світової літератури Ізмаїльського державного гуманітарного університету.

Науковий керівник: доктор філологічних наук, професор
ШЕВЧУК Тетяна Станіславівна,
Ізмаїльський державний
гуманітарний університет,
професор кафедри загального мовознавства,
слов'янських мов і світової літератури.

Офіційні опоненти: доктор філологічних наук, професор
ЦИХОВСЬКА Елліна Дмитрівна,
Національний авіаційний університет,
завідувач кафедри журналістики,
реклами і зв'язків з громадськістю;

кандидат філологічних наук, доцент
ШКОЛА Ірина Вікторівна,
Бердянський державний
педагогічний університет,
доцент кафедри іноземних мов
і методики викладання.

Захист відбудеться «29» жовтня 2016 р. о «14» годині на засіданні спеціалізованої вченої ради К 18.092.02 у Бердянському державному педагогічному університеті за адресою: 71112, м. Бердянськ, вул. Шмідта, 4, зала засідань.

З дисертацією можна ознайомитися в бібліотеці Бердянського державного педагогічного університету (71112, м. Бердянськ, вул. Шмідта, 4).

Автореферат розісланий « » вересня 2016 р.

Учений секретар
спеціалізованої вченої ради

Г. О. Александрова

ЗАГАЛЬНА ХАРАКТЕРИСТИКА РОБОТИ

В умовах глобалізації сучасної культури міждисциплінарні праці посідають все більш вагоме місце з огляду на потребу глибшого розуміння синкретичного характеру художньої творчості, що найповніше розкривається в контексті теорії взаємодії різних видів мистецтв і теорії інтермедіальності. Остання передбачає вивчення змістової та образної взаємодії різних видів мистецтв у тексті художнього твору, що увиразнюється через міжвидову інтерполяцію мистецьких кодів (театральність прози, емблематичність дискурсу, музичність поезії/прози тощо), репрезентацію одного виду мистецтва («медіа») іншим із взаємодоповненням знакових систем кожного з них. Відтак, феномен інтермедіальності полягає у розширенні можливостей інтерпретації літературного твору не тільки за допомогою літературознавчого інструментарію, але й через його збагачення мистецтвознавчою термінологією.

Моделі інтермедіальних зв'язків та їх методологічні засади висвітлено у низці фундаментальних праць західноєвропейських та американських учених (Вернер Вольф (Werner Wolf), Ларс Ельштрём (Lars Elleström), Ааге Хансен-Льове (Aage Hansen-Löve), Стівен Пол Шер (Steven Paul Scher), Йєнс Шрьотер (Jens Schröter) та ін.). Проблеми інтермедіального аналізу й літератури в контексті мистецтв також представлені у дослідженнях українських науковців та вчених пострадянського простору (Ірини Азізян, Ірини Борисової, Рути Брузгене, Лесі Генералюк, Валентини Силантьєвої, Марії Фоки, Анастасії Хамінової, Елліни Циховської, Ірини Школи та ін.). Зацікавленість сучасних літературознавців інтердискурсивними студіями призвела до появи значної кількості публікацій та дисертацій, у центрі уваги яких містяться питання інтермедіальності на прикладі творчості тих чи інших митців. Так, у коло зору українських учених потрапили Тарас Шевченко, Леся Українка, Павло Тичина, Микола Хвильовий; у російській науковій літературі з'явилися дослідження, присвячені вивченню інтермедіального простору у творчості Олександра Пушкіна, Івана Тургенєва, Лева Толстого, Антона Чехова, Оскара Вайльда, Ромена Роллана, Тоні Моррісона, Девіда Лоуренса, Володимира Одоєвського й ін.

Актуальність дисертаційної роботи «Інтермедіальна парадигма філософської прози Д. Беньяна і Г. Сковороди» зумовлена назрілою потребою в систематизації сучасного категоріального апарату й методологічних стратегій для розв'язання проблем міждисциплінарних досліджень, а також перспективами вивчення інтермедіального характеру літератури епохи бароко на прикладі компаративного студіювання творчості яскравих представників філософської прози Англії та України XVII–XVIII ст. – Джона Беньяна (John Bunyan, 1612–1688) і Г. Сковороди (1722–1794).

Зв'язок роботи з науковими програмами, планами, темами. Тема дисертації пов'язана із загальним напрямом досліджень кафедри загального

мовознавства, слов'янських мов і світової літератури Ізмаїльського державного гуманітарного університету «Провідні закономірності розвитку світового літературного процесу» (держреєстраційний номер 0108U003294). Тему затверджено на засіданні Вченої ради Ізмаїльського державного гуманітарного університету (протокол № 1 від 27 вересня 2012 р.) та бюро Наукової ради НАН України з проблеми «Класична спадщина та сучасна художня література» (протокол № 5 від 27 грудня 2012 р.).

Мета дослідження – зіставлення філософської прози Д. Беньяна та Г. Сковороди в контексті актуальних питань інтермедіальної поетики.

Досягненню мети підпорядковані **завдання**:

- вивчити художній доробок Д. Беньяна та Г. Сковороди як яскравих і неординарних представників духовних пошуків англійської та української літератури епохи бароко під кутом зору інтермедіальної поетики їх творів;
- проаналізувати праці з основ інтермедіальної поетики в контексті методологічних пошуків сучасної компаративістики;
- з'ясувати особливості міжвидової інтерполяції часово-просторових мистецьких кодів (театр-музика-танок) у філософській прозі Д. Беньяна та Г. Сковороди;
- виявити інтеракції між просторово-зоровими видами мистецтв (архітектура-живопис-емблема) у філософській прозі Д. Беньяна та Г. Сковороди.

Об'єкт дослідження – змістова й образна взаємодія різних видів мистецтв у філософській прозі доби бароко на матеріалі філософських творів Д. Беньяна «Шлях паломника», «Крістіана та її діти», «Духовна війна...», «Вузькі Врата...», «Життя і смерть містера Бедмена...», збірок «Духовні пісні», «Божественні емблеми...»; Г. Сковороди «Наркісс...», «...Алфавит или букварь мира», «Разговор пяти путников...», «...Асхань...», «Бесѣда 1...», «... Потоп Зміин», «Кольцо...», «Пря бѣсу со Варсавою» й ін.

Предмет дослідження – парадигма інтермедіальних образів у творчості Д. Беньяна та Г. Сковороди на матеріалі їх філософської прози та широкого естетико-філософського контексту XVII–XVIII ст.

Теоретичну базу дисертації становлять фундаментальні праці з літературної компаративістики провідних вітчизняних (Г. Вервес, Л. Грицик, Т. Денисова, І. Лімборський, Д. Наливайко, А. Нямцу, Г. Сиваченко) та зарубіжних теоретиків (Р. Барт, М. Бахтін, П. Брюнель, Р. Веллек, Д. Дюришин, Ф. Жост, С.-Т. де Зепетник, В. Ізер, Е. Касперський, Р. Дж. Клементс, Ю. Кристева, К. Леві-Строс, К. Пішуа, П. Рікер, І. Шеврель, Г. Р. Яусс).

Методологічним підґрунтям стали дослідження вітчизняних учених з давньоукраїнської літератури (П. Білоус, Г. Нога, М. Сулима, В. Пелешенко, Р. Радишевський, Л. Ушкалов, Д. Чижевський), теорії літератури (Т. Бовсунівська, Р. Гром'як, І. Зварич, М. Зубрицька, М. Лановик, І. Лімборський, Д. Наливайко, С. Павличко, О. Потебня), провідних зарубіжних фахівців з давньої англійської

літератури (Дж. Брауна (Brown), Дж. Роджерса (Rodgers), О. Візерспун (Witherspoon), А. Дж. Фостер (Foster), Р. Шеррок (Sharrock) та ін.), українських теоретиків у галузі міждисциплінарних досліджень (Л. Генералюк, Д. Наливайко, Е. Циховська) і зарубіжних з теорії інтермедіальності (В. Вольф (Wolf), Л. Ельштрєм (Elleström), Ааге Хансен-Льове (Hansen-Löve), С. П. Шер (Scher), Й. Шрйотер (Schröter).

Методологія дослідження передбачає використання теоретичних надбань міждисциплінарних студій, а також методологічних засад літературної герменевтики, рецептивної естетики, культурної антропології та “Sister Arts Studies”. Основоположний для літературознавчих студій метод літературної герменевтики забезпечує проникнення до значення первісного слова в процесі його відшукування за допомогою інтерпретації символічних структур (П. Рікер). Культурно-антропологічний метод і теорія рецептивної естетики дозволяє розглянути спадщину Д. Беняна і Г. Сковороди у загальноєвропейському контексті, виявити національну своєрідність та індивідуальну неповторність митців з огляду на специфіку національного характеру, особливості епохи бароко в кожній країні, створеної письменниками моделі світу й концепції людини, що реалізується в ньому. В дослідженні використовується порівняльно-типологічний метод, метою якого є встановлення національної своєрідної специфіки у творчості Д. Беняна і Г. Сковороди.

Наукова новизна полягає в компаративному прочитанні творчості Д. Беняна і Г. Сковороди; виявленні спільного стрижня релігійно-філософської платформи митців та індивідуальних авторських способів художнього самовираження; дослідженні інтермедіальної основи барокової поезики; структуруванні методологічної бази міждисциплінарних студій.

На захист виносяться такі положення:

1. Серед часопросторових мистецьких кодів театральність постає провідною культурологічною рисою доробку Д. Беняна та Г. Сковороди, джерела якої сягають корінням транскультурної універсальності й духовного синкретизму барокового світовідчуття. Часопросторові інтермедіальні образи слугували повнішому відображенню культурних універсалій доби бароко “*світ як театр*”, “*світ як музичний інструмент*”, “*життя як сон*”, “*двійництво*”.

2. Просторово-зорові літературно-мистецькі взаємодії у творах Д. Беняна та Г. Сковороди фокусуються на художньому осмисленні архітектурних, скульптурних та емблематичних концептів при розкритті барокових культурних універсалій “*світ як храм*”, “*людина як храм*”, “*людина як місто*”, “*духовна мандрівка*”, “*обитель горня/дольня*”, “*temento mori*” в контексті пошуку шляхів досягнення щастя.

3. Єдиним культурним кодом філософсько-релігійної складової художньої спадщини Д. Беняна та Г. Сковороди є бажання відійти від догматичного сприйняття узвичаєних у їхніх країнах церков (католицької/православної),

протестні умонастрої, намагання піднятися на щаблі найвищого духовного прозріння шляхом поєднання засобів споглядального та інтелектуально-логічного мислення.

Практична цінність роботи. Результати дослідження поповнять теоретичні напрацювання у галузі теорії синтезу мистецтв; вони можуть бути використані у вузівських курсах зі світової та української літератури XVII–XVIII ст.; у спецкурсах з компаративістики, творчості Д. Беньяна, Г. Сковороди.

Особистий внесок здобувача. Проведене дослідження та публікації його результатів у наукових виданнях виконані автором особисто.

Апробація роботи. Головні положення дисертаційного дослідження були апробовані на наукових конференціях: «Сковородинівські читання» (Переяслав-Хмельницький, 2012, 2013, 2015); «Г. Сковорода: між Сходом і Заходом» (Харків, 2012); «Міжкультурна комунікація: Мова-культура-особистість» (Острог, 2012), «Григорій Сковорода у світлі філології, філософії та богослов'я» (Харків, 2012), «Слово в літературі: сакральне та профанне» (Миколаїв, 2013), «The Danube – Axis of European Identity» (Galați, 2013, 2015), «Дунайські наукові читання: європейський вимір і регіональний контекст» (Ізмаїл, 2015).

Публікації. За результатами дисертаційного дослідження опубліковано дев'ять наукових праць, із яких чотири – у фахових літературознавчих виданнях України, дві – у закордонних наукових журналах та три додаткових публікації у профільних наукових збірниках з проблематики дослідження.

Обсяг та структура роботи. Дисертація складається зі вступу, чотирьох розділів, висновків, додатків та списку використаних джерел, який нараховує 297 позицій. Загальний обсяг дисертації – 208 сторінок, 171 з яких займає основний текст.

ОСНОВНИЙ ЗМІСТ ДИСЕРТАЦІЇ

У вступі обґрунтовано актуальність обраної теми, визначено мету та завдання дослідження, сформульовано його об'єкт і предмет, розкрито наукову новизну, методологічну і теоретичну основу роботи, можливості практичного використання її здобутків, подано інформацію про апробацію результатів дослідження, його структуру та обсяг.

Перший розділ «**Теоретичні аспекти вивчення творчості Д. Беньяна і Г. Сковороди**» містить узагальнення щодо доцільності компаративного вивчення художнього доробку митців у контексті існуючих історіографічних здобутків; духовних шукань англійської та української літератури XVII–XVIII ст. та специфіки функціонування філософської прози як жанрового різновиду.

Підрозділ 1.1. «*Творчість Д. Беньяна і Г. Сковороди як об'єкт літературознавчих студій*» присвячений висвітленню історії дослідження доробку англійського й українського письменників та обґрунтуванню доцільності

його компаративного аналізу. Представлено парадигму порівняльного вивчення творчості Г. Сковороди з художніми здобутками представників інших літератур; особливості рецепції художнього доробку Д. Беняна в Російській імперії, СРСР і сучасній зарубіжній та вітчизняній науці. Особливу увагу зосереджено на обґрунтуванні доцільності зіставлення творчості Д. Беняна і Г. Сковороди під кутом зору інтермедіальності. Релігійно-філософська проза обох митців написана у річищі барокових художніх пошуків (емблематика, складні метафори, драматизація тощо); всупереч традиційному для літератури епохи бароко песимізму, їх творам притаманне виразне сатиричне й оптимістичне начало; обидва є носіями оригінальних естетико-філософських поглядів, чільне місце в яких посідає алегорія як метод розуміння Святого Письма та художнього самовираження своїх ідей; Г. Сковороді в цілому були близькі протестантські релігійні умонастрої; концепція ідеальної особистості у творчості Беняна і Сковороди стала унікальним явищем і для англійської, і для української літератури; кожен із аналізованих авторів завершує в національній літературі своєї країни духовні пошуки барокової доби. У роботі звертається увага на той факт, що обидва письменники сповідували мандрівний спосіб життя у пошуках істини в роздумах про призначення людини, внаслідок чого їх твори фокусуються на проблемі Людини, її сутності та долі, смислі життя з позицій релігійного критицизму та погляду на людину як малу частинку світу (мікрокосм).

Підрозділ 1.2. *«Естетико-філософські погляди Д. Беняна і Г. Сковороди в контексті духовних пошуків англійської та української літератури XVII–XVIII ст.»* скерований на характеристику естетико-філософських уподобань митців, що розвивались у рамках заперечення традиційної для їх країн релігійної доктрини (католицизм / православ'я) і отримали вираження у сповідунні протестантизму (Беняна) та релігійного вільнодумства (Сковорода).

Студіювання творчості Д. Беняна і Г. Сковороди в контексті духовних пошуків англійської та української літератури XVII–XVIII ст. засвідчило наявність спільних культурно-історичних передумов розвитку філософсько-релігійної літератури в національному надбанні Англії й України цього періоду. Серед них: розвиток освітянської культури і книгодрукування; укріплення абсолютної монархії і середнього класу; зростання міст; поява протестних настроїв і поширення полемічної літератури. Принципово відмінними ознаками релігійної ситуації стали конфесійний лібералізм на теренах України та жорсткий опозиційний формат взаємовідносин між католицькою та протестантською церквами в Англії (Контрреформація). Цей фактор обумовив активнішу проповідницьку риторику в працях Беняна і стиль вільного філософствування в працях Сковороди. Для англійського баптизму як різновиду протестантизму, що сповідував Беняна, властива низка окремих релігійних критеріїв (Біблія як єдине джерело віровчення і право вільного тлумачення її символіки; незалежність від світських та церковних структур; екзальтований спосіб викладу думок;

кордоцентризм як мотив осягнення Бога у серці; визнання неповторної індивідуальності кожної особистості; неприйняття церковної обрядовості), близьких світоглядним настановам Г. Сковороди, які відрізнялися виразним релігійним критицизмом. І хоча вчення українського мислителя відчутно корелює з протестними умонастроями, проте воно не дублює жодне із відомих напрямів церковної Реформації і принципово різниться від них неприйняттям будь-яких братств чи общин з чітко визначеними нормами колективної етики.

У підрозділі 1.3. *«Філософська проза як художній феномен риторичної епохи»* окреслено стан вивчення в сучасному літературознавстві філософської прози. Зазначається, що теоретична база представлена недостатньою мірою і пов'язана з невизначеністю формулювань щодо сутності поетики цього жанру. Спільною рисою творів, які відносяться до категорії філософської прози, є рефлексивний характер авторської свідомості, увага до процесу мислення персонажів, переймання одвічними питаннями буття засобами його пізнання, питань віри, схильність до філософських умовиводів. У рамках теоретичного узагальнення констатується, що жанр філософської прози відображає синтетичну природу художньої діяльності, в якій органічно переплетено естетичне та духовне начало. Він передбачає перевагу інтелектуально-логічного способу викладу думок у художньому творі; наявність проблематики, пов'язаної з пошуком відповідей на основні питання буття (походження і призначення людини; сенсу буття; богошукання).

В рамках «риторичної епохи» (V ст. до н.е. – XVIII ст. н.е. включно) філософська проза розвивалася на межі літератури й теології на засадах арт, текне й мімесису. Доба бароко привнесла у філософську прозу образну емоційність, декоративність, експресивність та напружену метафоричність. Жанровими різновидами філософської прози риторичної епохи є: роман-апологія, пародійний філософський роман, сатиричні притчі, роман-утопія, релігійно-філософський роман/повість, філософська повість, філософський діалог. Спадщина Д. Беняна і Г. Сковороди відноситься до різновиду філософсько-релігійної прози, яка розрахована на певну аудиторію і пристосована до її смаків; зважає на можливості адекватного сприйняття написаного, для чого застосовуються елементи традиційних літературних і публіцистичних жанрів (поема, діалог, оповідання, повість, трактат). Автори філософської прози активно використовують багатство літературної мови (епітети, метафори, метонімії тощо), міфопоетичну образність (античну та національну) і щедро прикрашають тексти цитатами з релігійних (Старий і Новий Заповіти, апологетична література) та інших релігійних джерел (античних, християнських і новочасних).

Другий розділ **«Інтермедіальні студії в контексті методологічних засад порівняльного літературознавства»** скерований на осмислення методологічної площини дисертаційної роботи.

У підрозділі 2.1. «*Міждисциплінарні праці в історичному розвої*» окреслено основні рівні методологічних підходів у процесі вивчення літературно-художніх взаємодій. Аналіз інтермедіальних зв'язків базується на органічній взаємодії методів літературознавства з методологією інших гуманітарних наук, передусім мистецтвознавства. Методологічний плюралізм дозволяє застосовувати в дослідженнях літературно-художніх взаємодій знання, теорію і методологію інших дисциплін для виявлення загальних механізмів відображення дійсності.

Вивчення розвитку міждисциплінарних праць в історичному розвої переконливо демонструє зростання наукового інтересу до осмислення синтезу мистецтв як художнього явища. Виникнення поняття «теорії інтермедіальності» розглянуто на базі праць Шарля Баттьо, Івана Франка, Оскара Вальцеля, Стівена Поля Шера, Освальда Шпенглера, Вернера Вольфа, Єнса Шрьотера та інших учених. Їх розвідки фокусуються на ідеї інтермедіального контексту художніх творів та засадах проголошеної Юрієм Лотманом ідеї поліглотизму культури. Поняття інтермедіальності пропонуємо розуміти як особливий спосіб організації художнього тексту, в якому специфічна форма діалогу культур здійснюється за допомогою взаємодії художніх референцій.

Підрозділ 2.2. «*Парадигма інтермедіальних образів у художньому творі*» надає уявлення про теоретичне моделювання спектру інтермедіальних образів у художньому творі, представлене у парадигмі взаємозв'язку літератури з архітектурою, скульптурою, театром, живописом, музикою, танком. Однією з найдавніших літературних форм відображення вражень просторових об'єктів мистецтва (архітектура, скульптура, живопис) засобами літератури є екфразис – опис зображень і розкриття засобами слова їх естетичного смислу та змісту, перші зразки якого відносяться до античних часів. Мініатюрний живопис яскраво представлений у рукописних книгах, популярних за доби бароко збірках емблем та символів. Усвідомлення зв'язку музики і літератури відбулося з появою перших естетичних узагальнень, зосібна у грецькій міфології (9 муз Аполлона). Давні наділили музу Евтерпу владою відразу над ліричною поезією і музикою, оскільки ці два види мистецтва завжди були нероздільним цілим. Образ давньогрецького міфологічного героя Орфея активно побутує не тільки в давній, але й у сучасній художній літературі (Райнер М. Рільке, Салман Рушді, Джефф Вандермейєр, Грейс Андреацчі й ін.) та літературній критиці (Іхаб Хассан, Герберт Маркузе, Паскаль Кіньяр) як символ потужного містичного впливу мистецтва слова і музики на людську свідомість.

Хореографічне мистецтво досягає своїх вершин за доби XVII–XVIII ст. як невід'ємна складова світського життя абсолютних монархій Європи. Опис балів у літературі XIX ст. потрапляє на сторінки художніх творів не просто як зображення майстерності та фізичної вправності персонажів, але насамперед як засіб спілкування, інтриг, можливість вирішення найделікатніших особистих питань, зокрема й проблем державного масштабу («Війна і мир», «Після балу» Льва

Толстого; «Євгеній Онегін» Олександра Пушкіна; «Посмертні записки Піквікського клубу» Чарльза Діккенса, «Бал за містом» Оноре де Бальзака, «Сага про Форсайтів» Джона Голсуорсі тощо). Ця тема залишається провідною в сучасних та історичних романах ХХ ст. («Будденброки» Томаса Манна, «Майстер і Маргарита» Михайла Булгакова, «Унесені вітром» Маргарет Мітчелл тощо). В той же час проблема зв'язку танка й літератури застається недостатньо теоретично осмисленою в сучасному літературознавстві, хоча спроби дослідження синтезу цих двох видів мистецтв спостерігаються у низці культурологічних, мистецтвознавчих та філософських праць (Фрідріх Ніцше, Михайло Нємцев, Філіп Ар'єс). Кінцевою метою вивчення міждисциплінарної архітектоніки системи образів, об'єднаних замислом, композицією, стилем, є розуміння «мови культури» окремого історичного часу.

Підрозділ 2.3. *«Методологія дослідження літературно-мистецьких взаємодій епохи бароко»* надає уявлення про феномен інтермедіальності в контексті розширення можливостей інтерпретації літературного твору не тільки за допомогою літературознавчого інструментарію, але й мистецтвознавчої термінології. Методологія інтермедіального аналізу розглядається як корелят сучасних компаративних і мистецтвознавчих методик. У сучасній літературній компаративістиці активно функціонує велика кількість наукової термінології, ключовими ознаками якої є співзвучний префікс, як-от: «*мульти-*», «*інтер-*», «*інтра-*», «*між-*», «*транс-*», «*сін-*» (від гр. сполучника *syn* – «разом з»), яка зазвичай вживається при дослідженні контактів між літературою і різними формами мистецтва. У зв'язку з функціонуванням в інтердисциплінарних студіях значної кількості нових дефініцій, наводиться уточнення категоріального апарату, зокрема характеристика літературно-мистецьких зв'язків з античності до постмодерну, аналіз типів міжвидового інтеракціонізму і виділення найбільш дієвих методів у контексті актуальних питань компаративістики в галузі міждисциплінарних досліджень. У дисертації виокремлено й осмислено такі поняття: інтермедійність, міждисциплінарність (інтердисциплінарність), трансдисциплінарність (мультидисциплінарність, полідисциплінарність), іконологія, синергія, синтез, інтеракціонізм, інтертекстуальність, типи міжвидового інтеракціонізму тощо. Розроблений ученими методологічний апарат дає глибше розуміння низки культурних феноменів, що характеризуються взаємопроникненням.

У третьому розділі **«Міжвидова інтерполяція часопросторових мистецьких кодів у прозі Д. Беньяна та Г. Сковороди: Театр – Музика – Танок»** представлено парадигму художніх інтеракцій у творчості англійського та українського письменників у межах часопросторових видів мистецтва.

Підрозділ 3.1. *«Театральний характер прози Д. Беньяна і Г. Сковороди»* містить теоретичні узагальнення щодо феномена театральності у літературі й конкретні приклади з художнього доробку Д. Беньяна і Г. Сковороди. Під

театральністю прози розуміємо наявність у ній властивого драматургічним жанрам способу особливого, «сценічного» розгортання дії та зображення характерів, елементів у тексті акторства, блазнівства, «театрального хронотопу» (М. Бахтін), «насиченості знаків та вражень» (Р. Барт). У цьому контексті виділяємо такі форми театральності прози: підкреслена декоративність оповідної структури, пов'язана з ретельним прописуванням інтер'єру, що виконує функції сценічних декорацій; видовищність, сцени перевдягання, костюмованої ходи, маскараду, буфонади, скандалу; маріонеточність певних персонажів, їх ігрова поведінка; вставні оповідання, які виконують роль інтермедій; наявність театральних лексем, зокрема абстрактних; різноманітні вияви «авторської маски» та певних «масок» у персонажів; виразний трагедійний або комедійний сюжет.

Театральність є суттєвою складовою художнього доробку Д. Беньяна і Г. Сковороди, джерела якої сягають традицій європейської літургійної драми. У творах англійського письменника театралізація розкривається в традиціях середньовічної драматургії («гра» – play, ludus, gamen; «мораліте» – morality; «міраклі» – miracle), однією з прикметних рис якої було використання абстрактних понять як героїв твору. В романах Беньяна «Шлях паломника», «Духовна війна» й ін. героями виступають абстрактні категорії: Християнин, Мирський Мудрець, Законність, Мудрість, Благочестя, Милосердя, Віра, Надія, Совість, Слухняність, Працьовитість, Пияцтво, Скупість, Насолода, Лестощі, Обжерливість, Відплата тощо. У Г. Сковороди на рівні сюжетно-фабульної організації художнього твору театральний код розкривається через концепт «маска»; карнавальну поведінку персонажів; введення абстрактних персонажів (Премудрість Божа); використання прологу і представлення дійових осіб. Обом авторам однаково властиві й різноманітні вияви «авторської маски» та вибудовування певних «масок» своїх персонажів: образ Християнина є виразною іпостассю Д. Беньяна; Г. Сковорода також постійно фігурує на сторінках своїх творів як персонаж (Друг, Григорій, Варсава).

Театральний код творчості обох письменників розкривається в контексті застосування трирівневої структури часопростору (*небо-земля-пекло*), яка сягає корінням середньовічної містерії, що органічно перейшла в барокову драму. У Д. Беньяна концепт неба оприявнюється через поняття *Небесного граду*, якому протистоїть *світ Руїни* (Celestial City / The City of Destruction). Якщо уявлення англійського проповідника про спасіння обмежені середньовічною тезою про гріховність плоті і зводяться до картини реалізації земних радощів на неземному, безплотному рівні, то бачення Г. Сковороди «*горней республіки*» значно відрізняється глибиною і філософічністю її розуміння. Відповідно до переконання українського мислителя, розуміння Біблії як символічного світу продукує уявлення про духовний світ як ідеальну «країну і царство любові», що живе згідно з божественними/космічними законами і немає нічого спільного із земним прототипом суспільного життя, що спостерігається у Беньяна.

У підрозділі 3.2. «Музикалізація художнього дискурсу Д. Беняна і Г. Сковороди» характеризується музичний простір художнього доробку письменників, що має багато спільних рис. У творчості Д. Беняна знаходимо численні апелювання до музичної символіки. Герой роману «Шлях паломника» Християнин радісно заспівав релігійну пісню після благословення від янголів (глава 6, «Хрест»); після нічного відпочинку в гарній кімнаті на ім'я «Світ» душа Християнина «заспівала» (Глава 7, «Чертог»); музична тематика зустрічається у сценах тріумфу головного героя в різновидах привітального співу Серафімів з арфами («Блаженні покликані на весільну вечерю Агнця», «Святий, святий, святий Господь Саваоф!»), що додавало урочистості й значущості факту долучання сповідників віри Христової до нового життя, підсилювало ефект їх беззаперечної перемоги над спокусами світу. В романі «Християна та її діти» Бенян інтерпретує тезу про *musica mundana*: музику сфер або світову музичну гармонію. Відштовхуючись від Біблії, Д. Бенян вкладає у вуста героя на ім'я Great-Heart (Безстрашний) філософський роздум про відповідність настроїв людини музичним звукам і тонам, а їх почуттів – струнам, на яких може грати Господь. За основу він бере цитату з Одкровення, де врятовані душі порівнюються з музикантами, що грають на арфах і трубах та співають нових пісень перед Престолом Всевишнього (Одкр., 8:2; 14:2, 3).

Зв'язок творчості Г. Сковороди з музикою є набагато глибшим, ніж у англійського письменника, через що наукова проблема «Сковорода і музика» стала однією із провідних у сучасному сковородинознавстві. Український мислитель писав духовні концерти і світські пісні; поклав на музику кілька псалмів; грав на скрипці, флейтраверсі, бандурі й гуслах. Як і Д. Бенян, він проводить схожі паралелі щодо музичної злагодженості усього світоустрою, зокрема порівнює спілкування осіб та читання Біблії з грою на музичних інструментах; пише про узгоджену «особливим согласієм» ангельську музику, яка надихає на благочестиві роздуми та пронизує всесвіт. Музичну основу сковородинівських симфоній становлять художні варіації на тему біблійних псалмів із намаганням відтворити дух і мелодику їх виконання.

Загальним місцем у спадщині обох письменників є згадки про урочистий церковний спів, який супроводжує сцени тріумфу героїв або відчуття своїх душевних переваг, їх вітання ангельським співом. Численними є цитати з біблійних псалмів, які досконало знали обидва митці. Спільним для обох авторів стало обігравання міфологеми «людина як музичний інструмент». Порівняння душевних поривів людини зі звуками музичних інструментів розкриває тяжіння людини епохи бароко до пошуку відповідностей і, в широкому сенсі, прагнення до синтезу мистецтв. У художньому просторі творів Г. Сковороди читання Біблії прирівнюється до гри на музичних інструментах і співу, у піснях домінують концепти *глас*, *хор*, *птаха*, *тріль*, *свіртель*, *сопілка*. Аналіз музичної складової у творчості Д. Беняна і Г. Сковороди демонструє виразну орієнтацію на

музикалізацію художнього дискурсу авторів. У дусі поліфонічної сутності епохи бароко митці прагнуть віднайти відповідності між явним та таємним у явищах культури. Заклик вербально «виразити» ці аналогії є контрапунктом барокових поетик та риторик, метою барокового концептизму.

Підрозділ 3.3. *«Хореографічні лексеми в доробку Д. Беньяна і Г. Сковороди»* надає уявлення про функціонування у їх творчості лексики, пов'язаної з мистецтвом танцю. Хореографічні лексеми найрізкісніші в художньому доробку Д. Беньяна. Це пояснюється тим, що, ставши на шлях проповідницької діяльності, він із запальністю неофіта відкидав переваги світського способу життя, одним із виявів якого вважав танок, про що він зізнається у автобіографічній книзі *«Благодать ...»*, або *«Милість Божа»* (1666). Письменник детально зупиняється на описі розпутного способу життя, яке він вів до свого прозріння у вірі, зокрема полюбляв лихословити й танцювати. Невеликим винятком стала позитивна згадка про танок у другій частині *«Шляху паломника»* *«Християна та її діти»*. Для увеселення своїх нових друзів Християна та її донька Милосердя (Mercy) грали на віолі та лютні й час від часу один із героїв зупинявся, щоб потанцювати. Так, Д. Беньян, з одного боку, соромився своєї пристрасті до танців у молодості, а з іншого – визнавав ту життєдайну силу, яку містить у собі танок як природне вираження розкутості та гарного настрою.

У художній творчості Г. Сковороди хореографічні лексеми зустрічаються набагато частіше. Так, Давидово писання інтерпретується як Давидове *«плясаніє»* (*«Кольцо. Дружескій разговор о душевном мирѣ»*); цей герой на сторінках різних творів *«пляшет»* і *«скачет»*. Лексема *«плясаніє»* міститься в одному семантичному ряді з поняттями *«позорище»*, *«шум»*, *«козлогласованіє»*, *«прожорство»*, що наповнює її суперечливим змістом (*«Убогий Жайворонок»*). Як і Д. Беньян, Г. Сковорода не вкладає позитивного сенсу в хореографічні лексеми і дещо зменшує естетичну вартість танку як виду мистецтва. Це розкривається у подвійній площині: естетичне заниження в рамках гумористичного розкриття змісту танцювальних категорій та відверте вороже до них ставлення. Перша тенденція виявляється у створенні низки неологізмів у словесному просторі, пов'язаному з хореографічними характеристиками. Лексема *«танчити»*, яку двічі вживає Г. Сковорода, покликана занизити естетичний ефект від виконання танку і звести його до пустопорожнього проведення часу (*«Разговор, называемый алфавит, или букварь мира»*, *«Благодарный Еродій»*). Лексеми *«пляси»* і *«скоки»* слугують відображенню гумористичного погляду на світ танцювальних рухів. Тривожний опис танку зустрічаємо у відомому нарисі Г. Сковороди *«Сон»* (1758) у спектрі барокової художньої образності (розкішне убранство, дзеркало, маска) і розбещеної придворної моралі. Феєричне проведення часу формує контекст карнавальної свідомості й мотиву двійництва. Аналіз хореографічних лексем у творчості Д. Беньяна і Г. Сковороди засвідчив суперечливе ставлення митців до танцю як виду мистецтва. Танок, з одного боку, є ознакою неприйнятного для

митців розбещеного способу життя, а з іншого, – герої їх творів із задоволенням танцюють під музику в колі друзів.

Четвертий розділ **«Просторово-зорові літературно-мистецькі взаємодії у творчості Д. Беньяна і Г. Сковороди: Архітектура – Живопис – Емблема»** репрезентує аналіз відповідних мистецьких інтеракцій.

У підрозділі 4.1. *«Архітектурні концепти у моделі світу Д. Беньяна і Г. Сковороди»* подано аналіз потрактування моделі всесвіту й осмислення концепції Людини письменниками в архітектурних категоріях, серед яких домінують ідеологеми Світ-Храм, Бог-Архітектор, Людина-Храм, Душа-Місто, Град Брехні (Гріха) тощо. Осмислена в архітектурних концептах модель світу яскраво представлена в алегоричній повісті Д. Беньяна «Духовна війна». Душа людини порівнюється з Містом, основні духовні колізії – з фортецями тощо. Автор аналізує внутрішню боротьбу духу з плоттю і дії, що виникають з цього протистояння, наскільки вони можуть впливати на душевний мир і щастя людини в його житті. Опис «міста» має відверті проєкції на образ «людини» в абстрактному сенсі, а точніше її душу, якій Бог надав свій образ і подобу. Душа людини була призначена для обителі Бога, основною фортецею або «цитаделлю» міста-Душі слугує серце людини, а ворота міста уособлюють п'ять почуттів людини, яким надані відповідні імена.

Повість Д. Беньяна «Духовна війна» має багато схожого й відмінного з діалогом Г. Сковороди «Пря бѣсу со Варсавою». Головною об'єднуючою ланкою виступає концепція двох творів: суперечка між силами Добра і Зла, яка відбувається в душі людини. Сили Добра уособлює Душа з усіма своїми слабостями і виявами сили духу (місто-Душа у Беньяна та душа Варсави у Сковороди), а сили Зла – сатана (Дияволос у Беньяна; Даймон у Сковороди). Обом творам властива триярусна вертикальна будова *небеса – земля – пекло*, надмірна увага до зображення людських вад і пороків, активне використання контрастів, антитез, оксюморонів; елементів соціальної утопії (опис щасливого праведного міста Шаддая у Беньяна та «горного Ієрусаліма» на землі в заключній частині діалогу Г. Сковороди «Брань архистратига Михаила со Сатаною...»).

Г. Сковорода також активно застосовує архітектурні концепти для метафоричного позначення абстрактних понять: «Щастія Храмина», «Храм Блаженства», «премудрая Симметрія для строющих Ковчег ПОКОЯ», «чертог вечности», «лабіринт безбожия» тощо. Він потрактовує Людину як мікросвіт, храм божественного начала. В обох письменників світ представлено як Храм, який потерпає від гріховності й розбещеності людства. Розуміння храму як образу світу сягає корінням біблійної метафорики і праць перших християнських апологетів. За доби бароко сприйняття Бога як найвеличнішого Архітектора і Художника широко побутувало в цілому. Модель світу, яка формується у моральних розумах Д. Беньяна і Г. Сковороди щодо саморозвитку душі, утворюється за допомогою архітектурних концептів. Г. Сковорода вживає поняття *«тюрма»*, *«під»* для

характеристики стану душі, пригніченої довлінням негативної, злої волі. Алегоричний герой Д. Беньяна Нестримна Воля розбудовує міцні укріплення (*фортеці, вежі*) для утиску позитивних якостей людини, уособлених в іменах Супротив, Розуміння, Совість та ін.

У підрозділі 4.2. *«Живописні та скульптурні образи в художній прозі Д. Беньяна і Г. Сковороди»* увага фокусується на аспектах уживання письменниками живописних та скульптурних образів як різновидів просторо-зорових видів мистецтва. В романі *«Шлях паломника»* міститься опис картини із зображенням Євангеліста, яку Християнину продемонстрував алегоричний персонаж на ім'я Тлумач (глава 5). У книзі представлений детальний опис цієї картини, змісту якої і силі її впливу надавалося велике значення. Для письменника-протестанта образ Євангеліста-наставника відіграє первинну роль серед інших живописних образів. Він розуміє його як людину, покликану навести на шлях істини людство, й наділяє її рисами надлюдини. Про її могутність свідчить повне презирство до земних благ, образ сповнений величі, самоповаги, релігійної аскези, віри. У романі Д. Беньяна *«Шлях паломника»* зустрічаємо і незвичайний опис скульптурного зображення, далекого від традиційних витворів мистецтва, через глибоке укорінення в релігійний дискурс твору і біблійну образність (глава 14, *«Християнин і шукач»*). Цим «древнім монументом» виявився соляний стовп, на який перетворилася дружина Лота після втечі з Содому через свою необережність. Цей пам'ятник представлений автором як символ перестороги для всіх піліgrimів, адже змусив їх знову замислитися над Святим Письмом і уявити себе на місці Лотової дружини. Її роковий погляд на Содом Шукач порівняв зі своїм останнім позирком на срібло на Ярмарку Суєт і сприйняв монумент як докір і пересторогу до власних слабкостей.

Г. Сковорода не тільки ввів живописні образи в художній простір своїх творів, але й залишив розлогий коментар щодо призначення та естетичного ефекту просторово-зорових витворів мистецтва. Філософ вводить поняття *«Книжника-Живописця»*, який засобами слова не тільки здатний відтворити своїх *«мыслей волнованіє»*, але й схвилювати душу реципієнта зображенням образів мистецтва (*«Бесѣда 1...»*). Для доведення основних тез діалогу (*«веселіє сердца – живот челоуѣку...»*, *«щастіє наше есть мир душевный»* тощо), Г. Сковорода спирається і на категорії живопису, і на численні ситуації, пов'язані з майстерністю художників. Такі порівняння допомагають героям діалогів довести свої судження, оскільки зорова природа витворів живописного мистецтва значно впливає на усвідомлення співбесідниками суті питання, а майстерність і захопленість своєю справою митця уподібнює його творцеві, надихає працю божественною благодаттю.

У підрозділі 4.3. *«Емблематичні інтеракції у творчості Д. Беньяна і Г. Сковороди»* розглядаються емблеми як частина художнього дискурсу письменників. Емблема є умовним зображенням ідеї у вигляді малюнка, що

містить багатозначні й приховані смисли. Емблематика як одне з провідних художніх явищ епохи бароко, активно виконувала стильоутворюючу функцію. Збірка віршів Беньяна «Божественні емблеми...» (1686) вважається першою книгою віршів для дітей у давньоєвропейській літературі. В її основу покладено 49 емблем, які супроводжуються релігійними та моральними уроками з повсякденних речей. Провідною думкою книги є заклик до віри в Бога і духовного вдосконалення. Серед образів – міль, яка полюдляє бути в підпіллі й уникає сонця; місяць і зірки; придворний або будь-яка мирська людина, що прагне знайти насолоду на землі й забуває про світ духовний. Беньянівські вірші, написані на сюжети відомих емблем, містили повчальні й розважальну функцію і були розраховані не тільки на дитячу аудиторію. У підрозділі представлена повна характеристика обраних Д. Беньяном емблем для висловлення своїх світоглядних настанов у супроводі з ілюстративним матеріалом (Додаток 2).

Г. Сковорода у діалозі «Разговор, называемый алфавит, или букварь мира» в розділі «НѢСКОЛЬКО СИМВОЛОВ, сирѣчь Гадательных, или Таинственных, Образов, из Языческой Богословїи» відтворив 14 емблемі з першої російськомовної книги символів та емблем «Symbola et emblemata» (1705), зокрема, висловив думки щодо сутності емблеми як художнього явища. Зображення емблеми № 7, розташованої у діалозі «Разговор, называемый алфавит, или букварь мира» під назвою «Охота моя погубляет мене», повністю співпадає з малюнком емблеми, яку Д. Беньян використав у вірші № 23 «Про метелика біля свічки». Як відомо, малюнки емблем постійно «кочували» по різних виданнях, тому автори не обов'язково могли мати єдине джерело свого знайомства з емблемами.

Спільним у потрактуванні цієї емблеми Д. Беньяном і Г. Сковородою є визнання залежності будь-якої істоти від своєї натури на прикладі метелика летіти на вірну загибель. Якщо англійський письменник виокремлює питання, яка сила керує метеликом, то у діалозі українського філософа увагу акцентовано на подібності цієї комахи до людини, що тягнеться до неспорідненої її здібностям справи, що підкреслюється у повчальному вердикті «охота моя погубляет мене». Спільним стрижнем розуміння емблем Д. Беньяном і Г. Сковородою став пошук у них християнських цінностей, заклик до самопізнання і самовдосконалення, який простежується в інтерпретації мотивів боротьби протилежних почуттів у душі людини як варіацію боротьби матеріального і духовного та самопізнання (№ 8 у Беньяна та № 2, 5, 12 у Сковороди) і проповідь слідування своїй натурі (№ 18, 20, 43, 45 у Беньяна; № 7, 8 у Сковороди). Різною за рівнем впливу уявляється дидактична функція, що однаково властива письменникам. Проте у поезіях Беньяна вона є більш виразною, оскільки розрахована на релігійне виховання дітей, тоді як Г. Сковороді більш притаманний стиль вільного філософствування.

У **висновках** узагальнено основні результати дисертаційної праці, які зводяться до таких положень.

Філософська проза є синтетичним за жанровою ознакою видом художньої літератури, християнської публіцистики і філософії. Специфічному образно-понятійному апарату філософської прози властива Біблійна й апологетична, антична й національна міфопоетична образність, спектр літературних засобів (епітети, метафори, оксюмори тощо). Провідними типами міжвидового інтеракціонізму в системі взаємодії мистецтв (Sister Arts Studio) є поєднання зорово-просторових характеристик в окремо взятому виді мистецтва; міжвидова інтерполяція мистецьких кодів (театральність прози, емблематичність дискурсу, музичність поезії/прози тощо); репрезентація одного виду мистецтва («медіа») іншим із взаємодоповненням знакових систем кожного з них (екфразис, живопис у кіно, архітектура на фотографіях тощо).

Міжвидова інтерполяція часопросторових мистецьких кодів у художній творчості Дж. Беньяна та Г. Сковороди (театр-музика-танок) розкрита в контексті естетичної рефлексії над культурними універсальностями *“світ як театр”*, *“світ як музичний інструмент”*, *“життя як сон”*, *“двійництво”*. Драматичні елементи в доробку Д. Беньяна і Г. Сковороди пов’язані зі створенням філософсько-релігійної картини світу, героями якої стають філософські ідеї та образи. Музичний код оприявнюється через зіставлення якостей людини і музичних звуків; уподібнення світу музичному інструментові, бажання почути «музику сфер». Хореографічний лексеми розкриваються в амбівалентному потрактуванні танку як способу безпосереднього позитивного самовираження й усвідомлення його як штучного і химерного виду мистецтва, що призводить до втрати свого «Я».

Просторово-зорові літературно-мистецькі інтерференції представлені апелюванням до архітектурних, скульптурних та емблематичних концептів. Вони якнайповніше слугують розкриттю змісту барокових культурних універсалій *“світ як храм”*, *“людина як храм”*, *“людина як місто”*, *“духовна мандрівка”*, *“обитель горня/дольня”*, *“temento mori”* в контексті пошуку шляхів досягнення щастя. У творчості обох письменників архітектурна топіка сприяє з’ясуванню значення семантики ідеологем Світ-Храм, Бог-Архітектор, Людина-Храм, Душа-Місто, Град Брехні (Гріха) та ін. Живописна і скульптурна образність скерована на опис естетичного ефекту від витворів мистецтва, що створюється у моралізаторській (Беньян) та філософській (Сковорода) площині. Спільним стрижнем тлумачення популярних за доби бароко емблем Д. Беньяном і Г. Сковородою став заклик до самопізнання і самовдосконалення, пошук у зображеннях християнського метасюжету культури.

Основні положення дисертації викладено у таких публікаціях:

1. Шикиринська О. Б. Напрями міждисциплінарних студій в історичному розвої / Ольга Шикиринська // Наукові записки. Серія «Філологічна». – Острог : Вид-во «Острозька академія», 2012. – Вип. 23. – С. 210–214.

2. Шикиринська О. Б. Парадигма інтермедіальних образів у художньому творі / Ольга Шикиринська // Наукові записки ХНПУ ім. Г.С. Сковороди. Літературознавство. – Вип. 4 (72). – Харків : Нове слово, 2012. – С. 167–177.
3. Шикиринська О. Б. Творчість на межі літератури, філософії, богослов'я (на прикладі доробку Джона Беньяна та Григорія Сковороди) / Ольга Шикиринська // Наукові праці : науково-методичний журнал. – Вип. 210. Т. 222. Філологія. Літературознавство. – Миколаїв : Вид-во ЧДУ ім. Петра Могили, 2013. – С. 51–57.
4. Шикиринська О. Б. Філософська проза як художній феномен риторичної епохи / Ольга Шикиринська // Компаративні дослідження слов'янських мов і літератур. Пам'яті академіка Леоніда Булаховського. Збірник наукових праць. – К. : Освіта України, 2014. – Вип. 25. – С. 246–257.
5. Shikirinskaya O. Methodological Aspects of Study of the Literature and Art Cooperation / Olga Shikirinskaya // Journal of Danubian Studies and Research. – Vol. 3, No 2/2013 – Galați : Editura Universitara Danubius, 2013. – P. 291–302.
6. Shikirinskaya O. Ukrainian and European Baroque in the Context of “Sister Arts” Idea / Olga Shikirinskaya // Journal of Danubian Studies and Research. – Vol. 5, No 2 (2015) – Galați : Editura Universitara Danubius, 2015. – P. 170–181.

Додаткові публікації:

7. Шикиринська О. Б. Інтермедіальна парадигма творчості Г. Сковороди / Григорій Сковорода у світлі філології, філософії та богослов'я : матеріали XX Харківських міжнародних Сковородинівських читань. – Сковородинівка-Харків : Видавець Савчук О. О., 2013. – С. 398–403.
8. Шикиринська О. Б. У пошуках прототипів діалогів Г. Сковороди кінця 1760-х років / Ольга Шикиринська // Григорій Сковорода: між Сходом і Заходом: Збірник матеріалів VI та VII студентських Сковородинівських читань. – Харків-Сковородинівка : Видавець Савчук О. О., 2013. – С. 6–9.
9. Шикиринська О. Б. Феномен театралізації художнього дискурсу в англійській та українській літературі епохи бароко / Ольга Шикиринська // Переяславські Сковородинівські студії: філологія, філософія, педагогіка: зб. наук. праць. – Ніжин : Видавець М. М. Лисенко, 2015. – Вип. 3. – С. 119–130.

АНОТАЦІЯ

Шикиринська О. Б. Інтермедіальна парадигма філософської прози Д. Беньяна і Г. Сковороди. – Рукопис.

Дисертація на здобуття наукового ступеня кандидата філологічних наук зі спеціальності 10.01.05 – порівняльне літературознавство. – Бердянський державний педагогічний університет Міністерства освіти і науки України. – Бердянськ, 2016.

У дослідженні студіюється парадигма інтермедіальних образів у філософському доробку Д. Беняна і Г. Сковороди. Аналізуються естетико-філософські погляди письменників у контексті духовних шукань англійської та української літератури XVII–XVIII ст.; теоретичні засади філософської прози та методологічні аспекти інтермедіальних студій. Практична частина дисертації присвячена вивченню міжвидової інтерполяції часопросторових мистецьких кодів (театр-музика-танок) та просторово-зорових мистецьких взаємодій (архітектура-живопис-емблема) у творчості Д. Беняна і Г. Сковороди. Доводиться, що вибір мистецтвознавчого категоріального апарату зумовлений міфолого-релігійною свідомістю авторів, у якій переважають міфологеми театр життя, Бог-Архітектор, Світ-Храм, Людина-Храм, Душа-Місто, музика сфер в контексті художньої рефлексії над культурними універсаліями доби бароко: *“світ як театр”*, *“світ як музичний інструмент”*, *“життя як сон”*, *“двійництво”*, *“духовна мандрівка”*, *“memento mori”* у процесі пошуку шляхів досягнення щастя.

Ключові слова: інтермедіальність, філософська проза, театралізація, музикалізація, архітектурні концепти, живопис, скульптура, танок, бароко.

АННОТАЦІЯ

Шикиринская О. Б. Парадигма интермедиальных образов философской прозы Д. Беняна и Г. Сковороды. – Рукопись.

Диссертация на соискание ученой степени кандидата филологических наук по специальности 10.01.05 – сравнительное литературоведение. – Бердянский государственный педагогический университет Министерства образования и науки Украины. – Бердянск, 2016.

В диссертации исследуется парадигма интермедиальных образов в философской прозе Д. Беняна и Г. Сковороды. Анализируются эстетико-философские взгляды писателей в контексте духовных исканий английской и украинской литературы XVII–XVIII ст.; теоретические основы философской прозы и методологические аспекты интермедиальных студий. Практическая часть диссертации посвящена изучению межвидовой интерполяции пространственных художественных кодов (театр-музыка-танец) и пространственно-зрительных художественных взаимодействий (архитектура-живопись-эмблема) в творчестве Д. Беняна и Г. Сковороды. Доказывается, что выбор искусствоведческого категориального аппарата обусловлен мифолого-религиозным сознанием авторов, в котором преобладают мифологеми театр жизни, Бог-Архитектор, Мир-Храм, Человек-Храм, Душа-город, музыка сфер в контексте художественной рефлексии над культурными универсалиями эпохи барокко: *“мир как театр”*, *“мир как музыкальный инструмент”*, *“жизнь как сон”*, *“двойственность”*, *“духовная путешествие”*, *“memento mori”* в процессе поиска путей достижения счастья.

Ключевые слова: интермедиальность, философская проза, театрализация, музыкализация, архитектурные концепты, живопись, скульптура, танец, барокко.

SUMMARY

Shikirinskaya Olga. Intermediate Paradigm in D. Bunyan and G. Skovoroda Philosophical Prose. – Manuscript.

Thesis for the Doctor of Philosophy Degree: Speciality 10.01.05 – Comparative Literature. – Berdyansk State Pedagogical University, Ministry of Education and Science of Ukraine. – Berdyansk, 2016.

The thesis deals with the paradigm of intermediate images in the philosophical works of J. Bunyan and G. Skovoroda. The author considers the aesthetic and philosophical views of English and Ukrainian writers in the context of spiritual quest in English and Ukrainian literature XVII-XVIII centuries; the theoretical bases of philosophical prose, so as the methodological aspects of intermediate studies. It is proved that philosophical prose is a synthetic type of fiction, Christian journalism and philosophy. Specific figurative and conceptual discourse of philosophical prose include Bible and apologetic, ancient and national mythical and poetical imagery, as well as literary arsenal of means (epithets, metaphors, etc. oxymoron). It is aimed at disclosure of relevant ethical and aesthetic, ontological, epistemological and religious issues.

Investigating the literature in the system of Sister Arts Studio the author uses the works by Oscar Walzel, who argued the relationship between the phenomena of literature and the development of philosophical thought of the period; Oswald Spengler in the context of his theory of "Apollo" and "Faustian" group of arts; sociological method of Arnold Hauser, who disclosed the philosophy of functioning and historical development of art; Yuri Lotman about the structure of the text and cultural polyglotism. The author proves that the leading types of interspecific interactions in the system of Sister Arts Studio include a combination of visual-spatial characteristics (Lessing) in a particular art form; interspecific interpolation of artistic codes (theatrical prose, emblematic discourse, musicality of poetry / prose, etc.); representation of one art form ("Media") complementarity with other sign systems (ecphrasis, painting in film, architecture in the photographs, etc.).

The practical part of the thesis is devoted to the analysis of interspecific and spatial interpolation of artistic codes (theater, music, dance) and visual-spatial interactions of arts (architecture, painting, logo) in the works of J. Bunyan and G. Skovoroda. Interspecific and spatial interpolation of artistic codes in the artistic creativity of J. Bunyan and G. Skovoroda (theater, music, dance) disclosed in the context of aesthetic reflection on cultural universals "world of the theater", "world as a musical instrument", "living as a dream", "duality". Dramatic elements in the writings of J. Bunyan and G. Skovoroda are related to the creation of philosophical and religious worldview, whose heroes are philosophical ideas and images. Musical code is revealed by comparing of human qualities and musical sounds; assimilation of musical instruments to the world, the desire to hear the "music of the spheres". Choreographic lexemes are disclosed in ambivalent interpretation of the dance as a way to direct positive expression, as well as

the understanding of dance as an artificial and chimeric art form, which leads to the loss of man's "Me".

Space-visual literary and artistic interferences are presented as an appeal to architectural, sculptural and emblematic concepts. They serve to disclose the contents of Baroque cultural universals "world as a temple", "person as a temple", "person as a city", "spiritual voyage", "terrestrial and celestial abode", "memento mori" in the context of finding ways to achieve happiness. In the work of both writers the architectural categories serve for semantic reveal of the ideologems World-Temple, God as an Architect, Man as a Temple, Soul City, City of Lies (Sin) and others. Paintings and sculptural imagery is focused on the description of the aesthetic effect from the works of art, the disclosure of which is in moralistic (Bunyan) and philosophical plane. The common axis of popular baroque emblems interpretation, given by G. Skovoroda and J. Bunyan is a call for self-knowledge and self-improvement, search in the images the Christian metasubject of culture.

Keywords: intermediality, philosophical prose, theatricality, musicalisation, architectural concepts, painting, sculpture, dance, literary and artistic interaction, Baroque.

Підписано до друку 07.09.2016 р.
Формат 60х90/16. Папір офсетний.
Гарнітура «Times New Roman».
Ум. друк. арк. 0,9. Тираж 100 прим. Зам. № 158/1

Видавництво та друк Ткачук О.В.
71100, Запорізька обл., м. Бердянськ, вул. Кірова, 52/49, 53
Тел. (097) 918-66-41, (066) 106-29-93; e-mail: Tizdat@gmail.com
<http://izdatelstvo.at.ua>
Свідоцтво про внесення суб'єкта видавничої справи до
Державного реєстру видавців, виготівників
і розповсюджувачів видавничої продукції
ДК № 3377 від 29.01.2009 р.